

CRIPTANALIZA. REZULTATE ȘI TEHNICI MATEMATICE

Ediția I apărută la: Ed. Univ. Buc, 2004, ISBN 973575975-6.

Vasile PREDA, Emil SIMION și Adrian POPESCU

Ediția a doua 2011

Cuprins

1	INTRODUCERE	15
2	NOȚIUNI GENERALE	19
2.1.	Obiectul criptanalizei	19
2.2.	Criteria și standarde	20
2.2.1.	Beneficii ale standardelor	20
2.2.2.	Organisme de standardizare	21
2.2.3.	Standardele ISO 15408 și FIPS 140-2	22
2.3.	Modelul OSI (Open System Interconectation)	22
2.3.1.	Definirea nivelurilor rețelei	22
2.3.2.	Nivelul fizic	23
2.3.3.	Nivelul legătură date	23
2.3.4.	Nivelul rețea	24
2.3.5.	Nivelul transport	24
2.3.6.	Nivelul sesiune	24
2.3.7.	Nivelul prezentare	24
2.3.8.	Nivelul aplicație	25
2.3.9.	Protocolul TCP/IP	25
2.4.	Testarea sistemelor criptografice	25
2.4.1.	Introducere	25
2.4.2.	Programul de validare a modulelor criptografice	26
2.4.3.	Proceduri de certificare și autorizare	28
2.4.4.	Autoritate de certificare	28
2.5.	Procesul de selectare a modulelor criptografice	29
2.5.1.	Faza de planificare	29
2.5.2.	Faza de definire a cerințelor și specificațiilor de securitate	31
2.5.3.	Faza de achiziție	31
2.5.4.	Faza de operare	32
2.6.	Operații în criptanaliză	32

2.6.1.	Principii criptanalitice	32
2.6.2.	Criterii de evaluare	33
2.6.3.	Patru operații de bază ale criptanalizei	33
2.6.4.	Evaluare și spargere	34
2.7.	Clasificări ale atacurilor criptanalitice	38
2.7.1.	Tipuri de atac asupra algoritmilor de cifrare	38
2.7.2.	Tipuri de atac asupra cheilor	40
2.7.3.	Tipuri de atac asupra protocoalelor de autentificare	41
2.7.4.	Tipuri de atac asupra sistemului	42
2.7.5.	Atacuri hardware asupra modulelor criptografice	42
2.8.	Aplicații	43
3	TEORIA COMPLEXITĂȚII ALGORITMILOR	45
3.1.	Introducere	45
3.2.	Algoritmi și mașini Turing	45
3.3.	Teoria problemelor NP - complete	46
3.4.	Exemple de probleme NP - complete	48
3.5.	Limite actuale ale calculatoarelor	51
3.6.	Aplicații	52
4	ANALIZA STATISTICO-INFORMAȚIONALĂ	53
4.1.	Noțiuni teoretice	53
4.2.	Generatoare și teste statistice	54
4.2.1.	Generatoare uniforme	54
4.2.2.	Conceptul de test statistic	54
4.2.3.	Modele statistice pentru generatoare	56
4.2.4.	Teste elementare de aleatorism statistic	57
4.2.5.	Interpretarea rezultatelor testelor statistice	58
4.3.	Entropia variabilelor aleatoare discrete	59
4.4.	Surse de aleatorism de numere întregi	62
4.4.1.	Formula analitică a probabilității ideale a unei surse de aleatorism de numere întregi	62
4.4.2.	Metoda de calcul efectiv al lui p respectiv q	63
4.5.	Metode de decorelare	64
4.5.1.	Metode deterministe	64
4.5.2.	Metode nedeterministe	64
4.6.	Teste statistice de aleatorism	65
4.6.1.	Algoritmul de implementare al testului frecvenței	65
4.6.2.	Algoritmul de implementare al testului serial	66
4.6.3.	Algoritmul de implementare al testului succesiunilor	67

4.6.4.	Algoritmul de implementare al testului autocorelației temporale	68
4.6.5.	Algoritmul de implementare al testului autocorelațiilor temporale	68
4.6.6.	Algoritmul de implementare al testului autocorelației circulare	69
4.6.7.	Algoritmul de implementare al testului autocorelațiilor circulare	70
4.6.8.	Algoritmul de implementare al testului poker	70
4.6.9.	Algoritmul de implementare al testului <i>CUSUM</i> (sumelor cumulate)	72
4.6.10.	Algoritmul de implementare al testului de aproximare a entropiei	75
4.6.11.	Algoritmul de implementare al testului lui Maurer (1992) și testul entropiei	76
4.6.12.	Algoritmul de implementare al testului χ^2	78
4.6.13.	Algoritmul de implementare al testului Kolmogorov-Smirnov	80
4.6.14.	Testul spectral (transformarea Fourier discretă)	81
4.6.15.	Teste de corelație	83
4.6.16.	Algoritmul de implementare al testului corelațiilor temporale și circulare	83
4.6.17.	Creșterea sensibilității algoritmilor de testare statistică	83
4.7.	Teste de aleatorism algoritmic	85
4.7.1.	Scurt istoric	85
4.7.2.	Măsurarea complexității	86
4.7.3.	Complexitatea segmentului	89
4.7.4.	Complexitatea segmentului ca măsură a aleatorismului	90
4.8.	Teste de necorelare algoritmică	92
4.8.1.	Formularea problemei	92
4.8.2.	Principii de test	92
4.9.	Teste de verificare a jocurilor de tip Casino	93
4.9.1.	Metoda $3-\sigma$ pentru ruletă	94
4.9.2.	Metoda $3-\sigma$ pentru diferențe la ruletă	94
4.9.3.	Metoda X^2 pentru ruletă	94
4.9.4.	Metoda X^2 aplicată diferențelor pentru ruletă	95
4.9.5.	Metoda X^2 pentru jocurile de tip loto	95
4.10.	Aplicații	95
5	CODIFICAREA IN ABSENȚA PERTURBAȚIEI	99
5.1.	Introducere	99
5.2.	Codificarea în absența perturbației	99
5.3.	Codurile Fano și Huffman	102
5.3.1.	Algoritmul de implementare a codului Fano	102
5.3.2.	Algoritmul de implementare a codului Huffman	102

5.4.	Coduri optime	103
5.5.	Aplicații	104
6	CRIPTANALIZA CIFRURILOR CLASICE	109
6.1.	Substituția simplă și multiplă	109
6.1.1.	Substituția simplă	109
6.1.2.	Substituția multiplă	111
6.2.	Substituția polialfabetică	113
6.2.1.	Caracteristicile și identificarea sistemelor de substituție polialfabetică	113
6.2.2.	Atacul sistemelor polialfabetice	114
6.3.	Soluția unui cifru de substituție	114
6.4.	Transpoziția	115
6.5.	Sisteme mixte	115
6.6.	Proceduri de identificare a sistemului	115
6.6.1.	Funcția Kappa	116
6.6.2.	Funcția Chi	117
6.6.3.	Funcția Psi	118
6.6.4.	Funcția Phi	120
6.7.	Funcții simetrice de frecvență a caracterelor	121
6.8.	Atac stereotip asupra cifrurilor de substituție	122
6.9.	Atac de tip frecvență maximă a cifrurilor de substituție	122
6.10.	Concluzii	123
6.11.	Aplicații	124
7	CRIPTANALIZA CIFRURILOR FLUX	127
7.1.	Atacul generatoarelor pseudoaleatoare	127
7.2.	Criptanaliza liniară	128
7.2.1.	Complexitatea liniară	128
7.2.2.	Algoritmul Berlekamp-Massey. Rezultate teoretice	134
7.2.3.	Implementarea algoritmului Berlekamp-Massey	134
7.2.4.	Testul Berlekamp ca test statistico-informațional	135
7.3.	Metoda corelației	137
7.4.	Metoda corelației rapide	137
7.4.1.	Transformata Walsh-Hadamard	137
7.4.2.	Testul statistic Walsh-Hadamard	141
7.4.3.	Caracterizarea proprietăților criptografice	144
7.5.	Atacul Siegenthaler	148
7.6.	Atacul consistenței liniare	148
7.7.	Metoda sindromului linear	149

7.7.1.	Formularea problemei	149
7.7.2.	Preliminarii teoretice	149
7.7.3.	Algoritmul Sindromului Linear	150
7.7.4.	Numere critice și numere de rafinare	150
7.8.	Corecția iterativă a erorii	154
7.8.1.	Prezentare generală	154
7.8.2.	Prezentarea algoritmilor de corecție iterativă	155
7.8.3.	Rezultate experimentale	157
7.8.4.	Concluzii	157
7.9.	Algoritm de criptanaliză diferențială	159
7.10.	Câteva tehnici de proiectare	160
7.10.1.	Transformarea neliniară feed-forward	160
7.10.2.	Generatorul Geffe	160
7.10.3.	Generatorul Jennings	161
7.10.4.	Generatorare cu tact controlat	162
7.10.5.	Generatoare cu ceasuri multiple	165
7.10.6.	Generatoare autodecimate	166
7.11.	Exemplu de atac criptanalitic	166
7.12.	Aplicații	168
8	CRIPTANALIZA CIFRURILOR BLOC	173
8.1.	Introducere și concepte generale	173
8.2.	Securitatea și complexitatea atacurilor	174
8.3.	Criterii de evaluare a cifrurilor bloc	174
8.4.	Moduri de operare	174
8.4.1.	Modul ECB (electronic code-book)	175
8.4.2.	Modul CBC (cipher-block chaining)	176
8.4.3.	Modul CFB (cipher feedback)	179
8.4.4.	Modul OFB (output feedback)	180
8.4.5.	Modul BC (block chaining)	182
8.4.6.	Modul BC cu sumă de control (BC-checksum)	182
8.4.7.	Modul OFBNLF (output feedback block with a nonlinear function)	182
8.4.8.	Cascade de cifruri și cifrări multiple	183
8.5.	Generarea tabelor de substituție	186
8.6.	Criptanaliza diferențială	187
8.7.	Criptanaliza liniară	187
8.8.	Alte metode	187
8.9.	Implementări și rezultate experimentale	188
8.9.1.	Implementarea standardului de cifrare A.E.S.	188

8.9.2.	Testarea algoritmului AES	189
8.9.3.	Rezultate experimentale	189
8.9.4.	Interpretarea rezultatelor	192
8.10.	Concluzii	192
8.11.	Aplicații	193
9	CRIPTANALIZA CIFRURILOR CU CHEI PUBLICE	197
9.1.	Principii de bază	197
9.1.1.	Introducere	197
9.1.2.	Securitatea algoritmilor cu cheie publică	198
9.1.3.	Comparații ale algoritmilor asimetrice și a algoritmilor simetrici	198
9.2.	Algoritmi de tip rucsac	199
9.2.1.	Algoritmi rucsac supercrescător	199
9.2.2.	Crearea cheii publice din cheia privată	199
9.2.3.	Cifrarea	200
9.2.4.	Descifrarea	200
9.2.5.	Implementarea efectivă	200
9.3.	Algoritmul RSA	200
9.3.1.	Descrierea principiilor de cifrare și descifrare	200
9.3.2.	Viteza algoritmilor tip RSA	201
9.3.3.	Securitatea RSA-ului	203
9.3.4.	Tipuri de atacuri asupra algoritmilor RSA	204
9.3.5.	Trape în generarea cheilor RSA	209
9.4.	Algoritmul Pohlig-Hellman	209
9.5.	Algoritmul Rabin	210
9.6.	Algoritmul ElGamal	211
9.7.	Curbe eliptice	211
9.8.	Aplicații practice	213
9.9.	Teste de primalitate și metode de factorizare	214
9.9.1.	Teste de primalitate	214
9.9.2.	Metode de factorizare	217
9.9.3.	Metode de generare a numerelor prime	217
9.10.	Infrastructura Cheilor Publice (PKI)	218
9.10.1.	Elementele PKI	218
9.10.2.	Ghid de folosire a tehnologiei PKI în rețele deschise	219
9.10.3.	Riscuri ale utilizării tehnologiei PKI	220
9.10.4.	Standarde ale PKI	221
9.11.	Aplicații	221

10	CRIPTANALIZA SEMNĂTURILOR DIGITALE	225
10.1.	Prezentare generală	225
10.2.	Noțiuni preliminare	226
10.3.	Funcții hash	228
10.3.1.	Generalități	228
10.3.2.	Algoritmi hash	229
10.3.3.	Funcții hash bazate pe cifruri bloc	230
10.3.4.	Funcții hash nebazate pe cifruri bloc	230
10.4.	Modalități de realizare a semnăturilor digitale	231
10.4.1.	Aplicarea criptosistemelor simetrice	231
10.4.2.	Aplicarea criptosistemelor asimetrice	232
10.4.3.	Apelarea la funcții hash unidirecționale	232
10.4.4.	Semnături digitale convenționale (normale)	233
10.5.	Alte tipuri de semnături digitale	235
10.5.1.	Semnătura invizibilă	235
10.5.2.	Semnături fail-stop	235
10.6.	Legislația în domeniu	235
10.7.	Aplicații	236
11	CRIPTANALIZA PROTOCOALELOR CRIPTOGRAFICE	237
11.1.	Protocoale elementare	237
11.1.1.	Protocoale de schimb de chei	237
11.1.2.	Protocoale de autentificare	241
11.1.3.	Autentificarea și schimbul de chei	244
11.1.4.	Protocoale de transfer orb	248
11.1.5.	Analiza formală a protocoalelor de autentificare și a protocoalelor de schimb de chei	248
11.1.6.	Divizarea secretului	249
11.1.7.	Partajarea secretului	249
11.2.	Protocoale avansate	249
11.2.1.	Protocol de tip demonstrație convingătoare fără detalii	249
11.2.2.	Protocol de tip dezvăluire minimă	250
11.2.3.	Protocol de tip dezvăluire zero	250
11.2.4.	Protocoale de tip transfer bit și aplicații	250
11.2.5.	Alte protocoale avansate	254
11.3.	Divizarea și partajarea secretelor	254
11.3.1.	Protocol de divizare a secretului	255
11.3.2.	Protocolul de partajare LaGrange	255
11.3.3.	Protocolul de partajare vectorial	256
11.3.4.	Protocolul de partajare Asmuth-Bloom	256

11.3.5. Protocolul de partajare Karnin-Greene-Hellman	256
11.3.6. Atacuri asupra protocoalelor de partajare (divizare) a secretului	257
11.4. Exemple de implementare	257
11.4.1. Scheme de autentificare	257
11.4.2. Algoritmi de schimb al cheilor	260
11.5. Aplicații	264
12 CRIPTANALIZA SISTEMELOR DE CIFRARE ANALOGICE	265
12.1. Formularea problemei	265
12.2. Calcul Operațional	265
12.2.1. Transformata Laplace	266
12.2.2. Transformata Fourier	267
12.2.3. Transformata Fourier Discretă	269
12.2.4. Transformata Cosinus Discretă	271
12.2.5. Transformata Walsh	271
12.2.6. Transformata z	272
12.3. Caracterizarea variabilelor aleatoare	273
12.4. Conversia Analogic/Digital	274
12.4.1. Modulația în puls	274
12.5. Cifrarea Analogică	275
12.5.1. Inversarea spectrului	275
12.5.2. Rotirea spectrului inversat	276
12.5.3. Amestecarea spectrului	277
12.5.4. Multiplexarea în timp	279
12.6. Aplicații	279
13 MANAGEMENTUL CHEILOR CRIPTOGRAFICE	281
13.1. Managementul cheilor	281
13.2. Generarea cheilor	283
13.3. Protecția cheilor criptografice	284
13.3.1. Cheie utilizator	284
13.3.2. Arhivarea cheilor	285
13.3.3. Distrugerea cheilor	285
13.4. Lungimea cheilor criptografice	286
13.5. Aplicații	287
A METODELE ȘI TEHNICILE DE PROGRAMARE	289
A.1. Structuri de date	289
A.2. Alocarea memoriei	290

A.3. Recursivitate	290
A.4. Metoda backtracking	290
A.5. Tehnica Divide et Impera	291
A.6. Tehnica branch and bound	291
A.7. Programarea dinamică	292
A.8. Tehnica greedy	292
A.9. Aplicații	293
B ELEMENTE DE TEORIA PROBABILITĂȚILOR	295
B.1. Caracteristici ale variabilelor aleatoare	295
C STATISTICĂ DESCRIPTIVĂ	297
C.1. Momentele unei variabile aleatoare	297
C.2. Teoria selecției	298
C.3. Aplicații	299
D TEORIA ESTIMAȚIEI	301
D.1. Tipuri de estimatori	301
D.2. Margini inferioare ale estimatorilor	302
D.3. Estimația de verosimilitate maximă	304
D.4. Estimația Bayesiană	304
E REPATIȚII STATISTICE	307
E.1. Repartiții continue	307
E.1.1. Repartiția normală	307
E.1.2. Repartiția lognormală	308
E.1.3. Repartiția uniformă	308
E.1.4. Repartiția exponențială	309
E.1.5. Repartiția gama	310
E.1.6. Repartiția beta	312
E.1.7. Repartiția Cauchy	313
E.2. Distribuții discrete	313
E.2.1. Distribuția Bernoulli	313
E.2.2. Distribuția binomială	313
E.2.3. Distribuția Poisson	314
E.2.4. Distribuția hipergeometrică	314
E.2.5. Distribuția geometrică	314
E.3. Calculul numeric al cuantilelor	314
E.3.1. Cuantila repartiției normale	315
E.3.2. Cuantilele repartiției chi-pătrat	315

F	SERII DINAMICE STAȚIONARE	317
F.1.	Exemple de serii dinamice	317
F.2.	Procese stochastice	317
F.3.	Staționaritate și strict staționaritate	319
F.3.1.	Relația dintre Staționaritate și Strict Staționaritate	320
F.4.	Estimarea și eliminarea componentelor tendință și sezoniere	322
F.4.1.	Eliminarea tendinței în absența componenetei sezoniere	323
F.4.2.	Eliminarea simultană a componentelor tendință și sezoniere	325
F.5.	Funcția de autocovarianță a unui proces staționar	327
F.5.1.	Funcția de autocovarianță de selecție	329
G	MODELUL AUTOREGRESIV-MEDIE MOBILĂ	331
G.1.	Modelul autoregresiv AR(p)	331
G.2.	Modelul medie mobilă MA(q)	332
G.3.	Modelul ARMA(p,q)	332
G.4.	Modelul ARIMA(p,d,q)	333
G.5.	Probleme puse proceselor ARIMA(p,d,q)	333
H	SIMULAREA VARIABILELOR ALEATOARE	335
H.1.	Tehnici de simulare	335
H.2.	Legea tare a numerelor mari	336
I	ELEMENTE DE TEORIA NUMERELOR	339
I.1.	Teste de primalitate	339
I.2.	Lema chinezescă a resturilor	340
I.3.	Numărul de numere prime	341
I.4.	Simbolurile lui Legendre și Jacobi	341
	BIBLIOGRAFIE	343

Capitolul 6

CRIPTANALIZA CIFRURILOR CLASICE

Deciphering is, in my opinion, one of the most fascinating of arts, and I fear I have wasted upon it more time than it deserves.

Charles Babbage, 1864

6.1. Substituția simplă și multiplă

6.1.1. Substituția simplă

Operația de cifrare se bazează pe o *corespondență* biunivocă între *alfabetul clar* notat prin $\mathcal{A}$ și *alfabetul cifrat* notat prin $\mathcal{C}$. Pentru exemplificarea ideilor vom presupune că alfabetul clar este format din cele 26 de litere ale *limbii române* (fără diacritice) plus *delimitatorul de cuvânt* spațiul. Alfabetul cifrat poate fi format din aceleași caractere sau doar din cele 26 de litere ale limbii române caz în care spațiul se va înlocui cu cea mai puțin frecventă literă (Q) sau se va ignora pur și simplu.

Corespondența dintre cele două alfabetice (presupunem că delimitatorul de cuvânt este înlocuit cu litera Q) poate fi:

-aleatoare;

-pseudoaleatoare: plecând de la o parolă se construiește alfabetul cifrat.

Dacă în cazul corespondenței aleatoare lucrurile sunt cât se poate de clare, vom prezenta pe scurt o metodă de construcție a corespondenței în cel de-al doilea caz. Pornind de la o parolă, alfabetul cifrat este construit după următorul algoritm:

- se scriu, o singură dată, în ordinea apariției, literele din parolă;
- se scriu literele alfabetului ce nu apar în parolă.

Corespondența între cele două alfabet se realizează după regula alfabet în alfabet după o permutare fixă σ (aceasta poate fi chiar permutarea identică iar la decriptare se aplică același procedeu dar cu inversa permutării σ).

În funcție de forma permutării substituția se numește:

-*directă* (alfabetul cifrat are același sens lexicografic cu alfabetul clar, sunt în total 26 astfel de substituții). Exemplu de substituție directă:

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M
G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S

N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z
T	U	V	W	X	Y	Z	A	B	C	D	E	F

-*inversă* (alfabetul cifrat are sens invers lexicografic cu alfabetul clar, sunt în total 26 de astfel de substituții). Exemplu de substituție inversă:

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M
U	T	S	R	Q	P	O	N	M	L	K	J	I

N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z
H	G	F	E	D	C	B	A	Z	Y	X	W	V

Reamintim aici trei exemple celebre (vechile coduri ebraice) de substituții reciproce (dacă litera $\mathcal{X}$ se substituie cu litera $\mathcal{Y}$ atunci $\mathcal{Y}$ se va substitui cu $\mathcal{X}$) și anume:

-*atbash* (prima jumătate a literelor alfabetului se mapează în cea de-a două jumătate în ordine invers lexicografică):

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M
Z	Y	X	W	V	U	T	S	R	Q	P	O	N

-*albam* (prima jumătate a literelor alfabetului se mapează în cea de-a două jumătate în ordine lexicografică):

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M
N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z

-*atbah*:

A	B	C	D	J	K	L	M	E	S	T	U	V
I	H	G	F	R	Q	P	O	N	Z	Y	X	W

Definiția 6.1.1. Un *cifru de substituție liniar* de la $\mathbf{Z}_m$ la $\mathbf{Z}_m$ (m fiind numărul de caractere al alfabetului sursă) poate fi descris prin funcția $f : \mathbf{Z}_m \rightarrow \mathbf{Z}_m$ definită prin $f(x) = \alpha x + \beta$ cu $\gcd(\alpha, m) = 1$, funcția de descifrare fiind $f^{-1}(x) = \alpha^{-1}(x - \beta)$. Cheia de cifrare sunt numerele α și β .

Observația 6.1.1. Primul manual de analiză criptografică a cifrurilor de substituție a fost scris de *Al-Kindi* [2] în anul 850 AD.

Observația 6.1.2. Cifrul de substituție are *proprietatea de confuzie* (ascunderea legăturii dintre textul clar și textul cifrat).

6.1.2. Substituția multiplă

În cazul substituției multiple (*substituție poligrafică*) M caractere din textul clar sunt substituite în N caractere de text cifrat. Evident pentru ca operația de cifrare să fie reversibilă trebuie ca $M \geq N$. Dacă $M = N = 2$ atunci cifrul se numește cifru de *substituție digrafică*.

Definiția 6.1.2. Un cifru de *substituție poligrafică liniar* de la $\mathbf{Z}_m^k$ la $\mathbf{Z}_m^k$ (m fiind numărul de caractere al alfabetului sursă și k dimensiunea k -gramei) poate fi descris prin funcția $f : \mathbf{Z}_m^k \rightarrow \mathbf{Z}_m^k$ definită prin $f(\mathbf{x}) = \mathbf{A}\mathbf{x} + \boldsymbol{\beta}$ cu matricea $\mathbf{A}$ inversabilă, funcția de descifrare fiind $f^{-1}(\mathbf{y}) = \mathbf{A}^{-1}(\mathbf{y} - \boldsymbol{\beta})$. Cheia de cifrare este matricea $\mathbf{A}$ și vectorul $\boldsymbol{\beta}$.

Identificarea cifrului de substituție poligrafică

Un cifru de substituție poligrafică se poate detecta foarte ușor după frecvența N -gramelor. Distribuția acestora este departe de a fi uniformă. Evident, o condiție necesară de identificare a acestui tip de cifru este aceea ca dimensiunea mesajului cifrat să fie suficient de mare. O procedură de detectare a lui N se bazează, de exemplu, pe minimul entropiei H calculate din R -grame:

$$H(m; N) = \min_R H(m; R).$$

Alte proceduri de identificare corectă a parametrului n sunt prezentate în secțiunea *Proceduri de identificare a sistemului*. Pentru a se asigura biunivocitatea parametrul M trebuie să fie egal cu N . Construcția tabelii de substituție poligrafică se realizează cu ajutorul frecvenței N -gramelor din textul cifrat.

Cifrul celor 4(2) tabele rectangulare

În continuare vom prezenta două sisteme de cifrare de tip substituție digrafică. Literele alfabetelor (clar și cifrat) sunt trecute într-un careu de 5×5 (litera I fiind asimilată literei J). Modul de aranjare al literelor alfabetelor clar este fixat apriori (de exemplu ordine lexicografică) iar al alfabetelor cifrate în funcție de parolă. Textul clar este preprocesat astfel încât acesta să fie compatibil cu matricea de cifrare (delimitatorul de cuvânt este ignorat sau este înlocuit cu cea mai puțin frecventă literă, litera I este asimilată cu litera J , și în fine dacă este cazul mai adjuncționăm o literă la text pentru a avea un număr par de digrame). Pentru cifrul celor 4 tabele regula de cifrare este dată de regula dreptunghiului: o digramă din textul clar se cifrează în digrama corespunzătoare diagonalei secundare a dreptunghiului determinat de cele două caractere ale digramei clare. Modul de aranjare al celor patru alfabete ($P1$ și $P2$ sunt alfabetele clare iar $C1$ și $C2$ sunt alfabetele cifrate în funcție de parolă) este prezentat mai jos:

P1	C1
C2	P2

Algoritmul prezentat mai sus degenerază în algoritmul celor două tabele (verticale sau orizontale) după cum urmează: $P1 \equiv C1$ și $P2 \equiv C2$ respectiv $P1 \equiv C2$ și $P2 \equiv C1$. Dacă literele ce formează digrama se află pe aceeași coloană, respectiv linie, atunci reprezentarea cifrată a acestora sunt ele însele, respectiv acestea scrise în ordine inversă. Cele două tabele de cifrare sunt:

P1[C1]
C2[P2]

respectiv

P1[C2]	P2[C1]
--------	--------

Cifrul Playfair

Cifrul Playfair (numele acestui sistem de cifrare provine de la Lordul englez Playfair) este unul dintre cele mai cunoscute sisteme de cifrare digrafice (transformă un grup de 2 litere într-un grup de alte două litere). Acest sistem de cifrare este foarte simplu de folosit dar mult mai sigur decât sistemele de substituție monoalfabetice. Descriem în continuare modul de utilizare al acestui sistem de cifrare. Literele alfabetului sunt trecute într-un careu de 5×5 (litera I fiind asimilată literei J). Textul clar este preprocesat astfel încât acesta să fie compatibil cu matricea de cifrare (delimitatorul de cuvânt este ignorat sau este înlocuit cu cea mai puțin frecventă literă,

litera I este asimilată cu litera J , și în fine dacă este cazul mai adjuncționăm o literă la text pentru a avea un număr par de digrame). Regula de cifrare este următoarea:

i) Dacă digrama ce se dorește cifrată nu are literele pe aceeași linie sau coloană, atunci regula de cifrare este *regula dreptunghiului*, traseul fiind pe verticală de la cea de-a doua literă a digramei către prima literă.

ii) Dacă digrama ce se dorește cifrată are literele pe aceeași linie, atunci se aplică regula: *cifrează la dreapta, descifrează la stânga*.

iii) Dacă digrama ce se dorește cifrată are literele pe aceeași coloană, atunci se aplică regula: *cifrează în jos, descifrează în sus*.

Observația 6.1.3. Dacă o digramă apare în textul clar în ordine inversă atunci același lucru se va întâmpla și în textul cifrat.

Observația 6.1.4. Cifrul Playfair nu are regulă pentru cifrarea literelor duble: digramele ce conțin două litere identice sunt sparte prin introducerea artificială a unei alte litere.

Observația 6.1.5. Cifrul Playfair apare ca o extindere, în sensul reducerii numărului de tabele rectangulare folosite (de la două la unul), al cifrului cu 2 tabele.

Metoda cea mai frecventă de atac a acestui tip de cifru constă în analiza frecvenței digramelor de text clar combinată cu metoda comparației patternurilor din textul cifrat cu patternuri din dicționar. Spectaculos este faptul că în *Manualul Teroristului* [104], în capitolul 13 intitulat *Scrieri Secrete, Coduri și Cifruri*, se prezintă tehnici steganografice, tehnici de codificare și o serie de metode de cifrare clasice cum ar fi substituția simplă și substituția multiplă.

6.2. Substituția polialfabetică

6.2.1. Caracteristicile și identificarea sistemelor de substituție polialfabetică

Un sistem de cifrare de tip substituție polialfabetică este generalizarea sistemului de cifrare de substituție monoalfabetică. Fie un sistem de cifrare polialfabetic compus dintr-un număr N de alfabete. Fiecare alfabet reprezintă o permutare (stabilită în funcție de parolă) a alfabetului de intrare. Algoritmul de cifrare constă în substituția celei de a i -a litere m din textul clar cu litera corespunzătoare din cel de al $i \bmod N$ alfabet. Sistemele polialfabetice sunt ușor de identificat prin aplicarea tehnicii frecvențelor secvențelor decimate din textul cifrat sau a valorii maxime a funcției *Kappa* (v. paragraful Proceduri de identificare a sistemului).

6.2.2. Atacul sistemelor polialfabetice

Atacul sistemelor polialfabetice este similar cu atacul a N sisteme de substituție monoalfabetică. Deci, o procedură de *tip divide et impera* are o complexitate de $O(N)$. Procedura este descrisă în continuare:

Intrare: Textul cifrat de lungime M suficient de mare.

Ieșire: Textul clar corespunzător sistemului de cifrare polialfabetic.

Pas 1. Determină numărul de alfabete N .

Pas 2. Pentru $j = 0$ to 4 execută:

pentru $i = 1$ to $N - j$ execută:

aplică procedura de reconstrucție parțială (pe baza frecvențelor $(j + 1)$ -gramelor) a alfabetelor $i, \dots, i + j$.

Pas 3. Conform celor N alfabete reconstruiește textul clar.

Observația 6.2.1. Procedura descrisă mai sus are ca parametru implicit de analiză numărul maxim de legături 4 : astfel, 1-gramele sunt caracterele, 2-gramele sunt dubletii, etc.

6.3. Soluția unui cifru de substituție

În criptanaliză, soluția unui cifru de substituție parcurge următoarele etape:

a) *analiza criptogramelor:*

- a1) pregătirea unui tabel de frecvențe;
- a2) căutarea repetițiilor;
- a3) determinarea tipului de sistem utilizat;
- a4) pregătirea unei foi de lucru;
- a5) pregătirea unui alfabet individual;
- a6) tabelarea repetițiilor lungi.

b) *Clasificarea vocalelor și consoanelor prin studierea:*

- b1) frecvențelor;
- b2) spațiilor;
- b3) combinațiilor de litere;
- b4) repetițiilor.

c) *Identificarea literelor:*

- c1) partiționarea literelor în clase de probabilitate;
- c2) verificarea presupunerilor;
- c3) înlocuirea valorilor corecte în criptogramă;
- c4) descoperirea altor valori pentru a avea soluția completă.

d) *Reconstrucția sistemului:*

- d1) reconstrucția tabelii de cifrare;

- d2) reconstrucția cheilor folosite în operația de cifrare;
- d3) reconstrucția cheilor sau a cuvintelor cheie ce au fost folosite pentru construcția șirurilor de alfabete.

6.4. Transpoziția

Dacă substituția schimbă valoarea unui caracter din textul cifrat, permutarea schimbă poziția pe care acest caracter apare în textul cifrat și nu valoarea sa. Operația de cifrare prin permutarea $\sigma \in S_N$ se realizează prin permutarea caracterelor din blocurile adiacente, de lungime N , ale textului clar. Un caz particular al permutării este acela al transpoziției de lungime N . Textul este scris într-o tabelă (completă sau nu) cu N coloane, literele fiind scrise linie cu linie. Pornind de la o parolă literală se construiește o parolă numerică (spre exemplu se asociază fiecărei litere din parolă poziția sa în scrierea lexicografică a acesteia). Textul este apoi citit coloană cu coloană într-o ordine stabilită apriori (crescător, descrescător, etc.). Pentru descifrare se aplică același algoritm dar cu parola numerică σ^{-1} .

Observația 6.4.1. Cifrul de transpoziție (mai general cifrul de permutare) are *proprietatea de difuzie* (disiparea redundanței textului clar de-a lungul textului cifrat).

6.5. Sisteme mixte

Sistemele mixte de cifrare au la bază o cifrare succesivă a mesajului prin metoda substituției iar apoi prin metoda transpoziției sau viceversa. Tot ceea ce trebuie să facem acum este să atacăm sistemul de cifrare de la ultima sa componentă către prima. Remarcăm faptul că în cazul substituției simple aceasta este comutativă cu operația de transpoziție deci se poate aborda mai întâi substituția iar apoi transpoziția. În cazul utilizării unui sistem polialfabetic, cu număr necunoscut de alfabete, recomandarea este ca după stabilirea, prin metode statistice, a numărului de alfabete, să se abordeze concomitent identificarea efectivă a alfabetelor și al transpoziției utilizate. În cazul utilizării unui sistem poligrafic (tabele de cifrare) și o transpoziție este recomandabilă o tehnică de tip backtracking.

6.6. Proceduri de identificare a sistemului

Procedurile de criptanaliză prezentate în cadrul acestui paragraf sunt bazate pe calculul unor estimatori pentru o serie de funcții de test (vezi *Friedman* [20], *Bauer* [6], *Preda* și *Simion* [58]). Textul clar trebuie să fie omogen din punct de vedere

statistic. Dacă textul nu este omogen, atunci, cu ajutorul unei proceduri, acesta se poate diviza în părți omogene. Procedurile ce urmează ne permit să identificăm modelul de cifrare, structura statistică a textului clar și în cele din urmă soluția problemei.

Să notăm prin $T = (t_1, \dots, t_M)$ și $T' = (t'_1, \dots, t'_M)$ două șiruri de lungime M din același vocabular Z_N (de lungime N). Notăm prin m_i și m'_i frecvențele de apariție ale celei de a $i - a$ litere din alfabetul sursă din șirul T respectiv T' . Avem deci:

$$\sum_{i=1}^N m_i = M$$

și

$$\sum_{i=1}^N m'_i = M.$$

În cele ce urmează vom descrie funcțiile de decizie *Kappa*, *Chi*, *Psi* și *Phi*.

6.6.1. Funcția Kappa

Funcția de test Kappa este definită prin:

$$Kappa(T, T') = \frac{\sum_{i=1}^M \delta(t_i, t'_i)}{M},$$

unde δ este simbolul lui *Kronecker*.

Avem inegalitățile:

$$0 \leq Kappa(T, T') \leq 1,$$

cu egalitate în partea stângă pentru $t_i \neq t'_i$ (pentru orice i) respectiv $T \equiv T'$. Testul *Kappa* este similar cu testul de corelație. Câteodată *Kappa* se va nota mai simplu prin K .

Avem următoarele teoreme de invarianță (vezi *Bauer* [6]):

Teorema 6.6.1. *Pentru toate sistemele de cifrare de tip substituție polialfabetică valoarea lui Kappa a două texte de lungimi egale, cifrate cu aceeași cheie, este invariantă.*

Teorema 6.6.2. *Pentru toate sistemele de cifrare de tip transpoziție valoarea lui Kappa a două texte de lungimi egale, cifrate cu aceeași cheie, este invariantă.*

Valoarea medie a lui $Kappa(T, T')$, pentru T și T' definite de două surse Q respectiv Q' (cu probabilitatea simbolurilor p_i respectiv p'_i pentru $i = 1, \dots, N$) este:

$$E[Kappa(T, T')] = \sum_{i=1}^N p'_i p_i.$$

Dacă sursele Q și Q' sunt identice (acest lucru se notează prin $Q \equiv Q'$), adică $p_i = p'_i$, atunci:

$$E[Kappa(T, T')] = \sum_{i=1}^N p_i^2.$$

Teorema 6.6.3. Pentru două surse identice Q și Q' are loc inegalitatea:

$$\frac{1}{N} \leq E[Kappa(T, T')] \leq 1,$$

cu egalitate în partea stângă pentru distribuția uniformă, iar în partea dreaptă pentru sursa deterministă (adică există un indice i pentru care $p_i = 1$).

Observația 6.6.1. Dispersia funcției Kappa se calculează după formula:

$$D^2(X) = E((E(X) - X)^2).$$

Observația 6.6.2. Funcția Kappa poate fi folosită la atacul sistemelor polialfabetice: diferența dintre valorile maxime ale valorilor $Kappa(T^{(i)}, T)$ (am notat prin $T^{(i)}$ textul T deplasat ciclic cu i poziții la dreapta) este divizibil cu numărul de alfabet utilizate. Pentru a găsi alfabetele utilizate se poate aplica o tehnică de tip divide et impera și o procedură bazată pe maximul frecvenței sau atac de tip stereotip.

6.6.2. Funcția Chi

Funcția Chi este definită prin formula:

$$Chi(T, T') = \frac{\sum_{i=1}^N m_i m'_i}{M^2}.$$

Vom nota această funcție și prin litera grecească χ . Au loc următoarele teoreme de invarianță (vezi Bauer [6]):

Teorema 6.6.4. Pentru toate sistemele de cifrare de tip substituție monoalfabetică valoarea lui Chi a două texte de lungimi egale, cifrate cu aceeași cheie, este invariantă.

Teorema 6.6.5. Pentru toate sistemele de cifrare de tip transpoziție valoarea lui Chi a două texte de lungimi egale, cifrate cu aceeași cheie, este invariantă.

Avem inegalitatea:

$$Chi(T, T') \leq 1,$$

cu egalitate pentru $T \equiv T'$. Pentru un text cu distribuție uniformă T ($m_i = \frac{M}{N}$) și un text arbitrar T' avem:

$$Chi(T, T') = \frac{1}{N}.$$

Valoarea medie a lui Chi a două texte T și T' de lungime egală M peste același vocabular Z_N se calculează din probabilitățile p_i și p'_i ale frecvenței de apariție ale celui de al i -lea caracter în sursele stochastice Q și Q' ale textelor:

$$E[Chi(T, T')] = \sum_{i=1}^N p_i p'_i.$$

Dacă sursele Q și Q' sunt identice atunci $p_i = p'_i$ pentru orice i și

$$E[Chi(T, T')] = \sum_{i=1}^N p_i^2.$$

Avem inegalitatea:

$$\frac{1}{N} \leq E[Chi(T, T')] \leq 1,$$

cu egalitate în partea stângă pentru distribuția uniformă iar în partea dreaptă pentru sursa deterministă.

6.6.3. Funcția Psi

Funcția Psi este legată de funcția Chi prin formula:

$$Psi(T) = Chi(T, T).$$

Vom nota această funcție prin litera grecească ψ . În mod similar ca pentru funcția χ avem următoarele teoreme de invarianță (vezi Bauer [6]).

Teorema 6.6.6. Pentru toate sistemele de cifrare de tip substituție monoalfabetică valoarea lui Psi este invariantă.

Teorema 6.6.7. Pentru toate sistemele de cifrare de tip transpoziție valoarea lui Psi este invariantă.

Avem inegalitatea:

$$\frac{1}{N} \leq Psi(T) \leq 1,$$

cu egalitate în partea stângă pentru un text cu distribuție uniformă ($m_i = \frac{M}{N}$), și în partea dreaptă dacă T este construit dintr-un singur caracter.

Valoarea medie a lui Psi al unui text de lungime M din alfabetul Z_N se calculează din probabilitățile p_i ale frecvenței de apariție a celui de al i -lea caracter din sursa stochastică Q ce produce textul:

$$E[Psi(T)] = \sum_{i=1}^N p_i^2.$$

Are loc inegalitatea:

$$\frac{1}{N} \leq E[Psi(T)] \leq 1,$$

cu egalitate în partea stângă pentru un text cu distribuție uniformă și în partea dreaptă pentru o sursă deterministă.

Avem teorema *Kappa – Chi* (vezi *Bauer* [6]):

Teorema 6.6.8. Pentru două texte T și T' peste același vocabular și de aceeași lungime, valoarea $Chi(T, T')$ este media aritmetică a valorilor $Kappa(T^{(i)}, T')$ ($T^{(i)}$ este textul T rotit ciclic cu i poziții la dreapta obținut prin formula $t_j^* = t_{(j-i-1) \bmod M+1}$ pentru $j = 1, \dots, M$):

$$Chi(T, T') = \frac{1}{M} \sum_{i=0}^{M-1} Kappa(T^{(i)}, T').$$

Corolarul următor este cunoscut sub numele de teorema *Kappa – Psi*:

Corolar 6.6.1. Pentru un text T de lungime M peste vocabularul Z_N avem:

$$Psi(T) = \frac{1}{M} \sum_{i=0}^{M-1} Kappa(T^{(i)}, T).$$

6.6.4. Funcția Phi

Vom defini acum o nouă funcție denumită *Phi* care este dată prin formula:

$$Phi(T) = \frac{\sum_{i=1}^N m_i(m_i - 1)}{M(M - 1)}.$$

Funcția *Phi* va fi notată prin litera grecească φ . În cazul în care $T \equiv T'$ avem $Kappa(T^{(0)}, T) = 1$, în timp ce pentru $i \neq 0$ valorile lui $Kappa(T^{(i)}, T)$ sunt relativ mici. Deci cazul $i = 0$ este atipic pentru medie și deci este mult mai natural să extindem media numai peste cele $M - 1$ cazuri:

$$\frac{1}{M - 1} \sum_{i=1}^{M-1} Kappa(T^{(i)}, T).$$

Avem teorema *Kappa - Phi*:

Teorema 6.6.9. (*Bauer [6]*) Pentru un text T de lungime M peste vocabularul Z_N valoarea lui $Phi(T)$ este media valorilor $Kappa(T^{(i)}, T)$ ($T^{(i)}$ este textul T rotit ciclic cu i poziții la dreapta):

$$Phi(T) = \frac{1}{M - 1} \sum_{i=1}^{M-1} Kappa(T^{(i)}, T).$$

Avem de asemenea următoarele teoreme de invarianță (vezi *Bauer [6]*) pentru funcția *Phi*.

Teorema 6.6.10. Pentru toate sistemele de cifrare de tip substituție monoalfabetică valoarea lui *Phi* este invariantă.

Teorema 6.6.11. Pentru toate sistemele de cifrare de tip transpoziție, valoarea lui *Phi* este invariantă.

Teorema 6.6.12. Dacă T este o secvență distribuită uniform atunci

$$Phi(T) = \frac{M - N}{(M - 1)N}$$

unde M este lungimea secvenței iar N numărul de simboluri (caractere).

Teorema 6.6.13. *Dacă notăm prin $\Phi_c(T)$ valoarea funcției Φ calculată pe c -grame atunci:*

$$\lim_{c \rightarrow \infty} \Phi_c(T) = 0.$$

Valoarea c pentru care $\Phi_c(T) = \max_r \Phi_r(T)$ este dimensiunea blocului pe care se realizează codificarea datelor după procesul de cifrare.

Observația 6.6.3. i) Valoarea medie a lui $\Phi(T)$ este egală cu valoarea medie a lui $\Psi(T)$ deci este egală cu $\sum_{i=1}^n p_i^2$.

ii) Funcția Φ este utilă deoarece literele rare ($m_i = 1$) sunt eliminate.

iii) $\Phi(T) = 0$ dacă și numai dacă $0 \leq m_i \leq 1$.

iv) Funcția Φ este utilă în identificarea limbii folosite în textul clar, cu condiția ca sistemul de cifrare folosit să fie o tranpoziție și/sau o substituție monoalfabetică.

v) Funcția Φ a fost propusă inițial de *Solomon Kullback* din considerente stochastice.

6.7. Funcții simetrice de frecvență a caracterelor

Teoremele de invarianță pentru Ψ au loc pentru toate funcțiile de frecvență m_i a caracterelor care sunt simetrice. Cea mai simplă funcție polinomială netrivială este $\sum_{i=1}^N m_i^a$. Aceasta aparține familiei de funcții:

$$\Psi_a(T) = \begin{cases} \left(\sum_{i=1}^N \left(\frac{m_i}{M} \right)^a \right)^{\frac{1}{a-1}} & \text{dacă } 1 < a < \infty \\ \exp\left(\sum_{i=1}^N \left(\frac{m_i}{M} \right) \ln\left(\frac{m_i}{M} \right) \right) & \text{dacă } a = 1 \\ \max_{1, \dots, N} \frac{m_i}{M} & \text{dacă } a = \infty \end{cases}$$

cu $\sum_{i=1}^N \frac{m_i}{M} = 1$. Observăm că Ψ_2 este Ψ . Cantitatea logaritmică $-\ln \Psi_a(T)$ se numește entropia Rényi de ordinul a a lui T (Alfred Rényi 1921-1970, matematician ungar). Familia are următoarea reprezentare:

$$-\ln \Psi_a(T) = \begin{cases} -\frac{1}{a-1} \ln\left(\sum_{i=1}^N \left(\frac{m_i}{M} \right)^a \right) & \text{if } 1 < a < \infty \\ -\sum_{i=1}^N \left(\frac{m_i}{M} \right) \ln\left(\frac{m_i}{M} \right) & \text{if } a = 1 \\ -\max_{1, \dots, N} \ln\left(\frac{m_i}{M} \right) & \text{if } a = \infty. \end{cases}$$

Entropia Rényi de ordinul 1 se numește *entropie Shannon* (Claude Shannon 1916-2000, inginer American, părintele teoriei informației) iar entropia Rényi de ordinul 2 este *entropia Kullback*. Toate proprietățile lui Psi se generalizează la proprietăți ale lui Psi_a .

6.8. Atac stereotip asupra cifrurilor de substituție

Fie $t_1, \dots, t_M$ mesajul cifrat de lungime M (suficient de mare). Notăm prin $c_1, \dots, c_N$ literele care apar în mesajul cifrat și prin $p_1, \dots, p_N$ frecvența de apariție a acestora. Presupunem că sistemul de cifrare folosit este o substituție monoalfabetică. Notăm prin $c_1^*, \dots, c_N^*$ alfabetul textului clar și prin $p_1^*, \dots, p_N^*$ probabilitatea apariției literelor alfabetului. O metodă de rezolvare a acestui sistem de cifrare este atacul brut care constă în generarea tuturor permutărilor alfabetului. Numărul total de permutări ce trebuie generate este de $N!$ care este imens și deci trebuie găsită o altă cale de atac. Tehnica este de a diviza mulțimea literelor din textul cifrat și din alfabetul clar în K clase astfel încât dispersia din fiecare clasă este mică. Notăm prin m_i numărul de litere din cea de a i -a clasă corespunzătoare textului cifrat și prin n_i numărul de litere din cea de a i -a clasă corespunzătoare alfabetului clar. Notăm cu $k_i = \max(m_i; n_i)$ și $l_i = \min(m_i; n_i)$. Astfel trebuie generate numai $\prod_{i=1}^K A_{k_i}^{l_i}$ (avem $\sum_{i=1}^K n_i = \sum_{i=1}^K m_i = N$) număr relativ mic în raport cu $N!$. Pentru a realiza această clasificare vom proceda de exemplu pentru literele $c_1, \dots, c_N$ după cum urmează:

1) Sortăm literele $c_1, \dots, c_N$ în ordinea crescătoare a probabilităților $p_1, \dots, p_N$. Notăm prin $\bar{c}_1, \dots, \bar{c}_N$ și prin $\bar{p}_1, \dots, \bar{p}_N$ literele sortate, respectiv probabilitățile sortate.

2) Calculăm $\delta_i = \bar{p}_i - \bar{p}_{i-1}$ ($i = 2, \dots, n$). Cele mai mari $K - 1$ valori ale lui δ_i sunt puncte delimitatoare ale claselor.

Observația 6.8.1. Pentru texte de lungime mică, în loc de probabilitatea p_i se folosește f_i frecvența absolută a literei i .

6.9. Atac de tip frecvență maximă a cifrurilor de substituție

Fie $t_1, \dots, t_M$ text clar de lungime M cu $t_i \in \{0, \dots, 2^L - 1\}$ (textul este codificat pe L -biți). Notăm prin $\sigma \in S_{2^L}$ cheia (permutarea) și prin $c_1, \dots, c_M$ textul permutat (cifrat). Energia informațională a textului este:

$$\sum_{i=0}^{2^L-1} \left(\frac{f_i}{M} \right)^2$$

unde f_i este frecvența de apariție a caracterului i ($i = 0, \dots, 2^L - 1$). Utilizând inegalitatea Cauchy-Buniakovsky-Schwartz obținem:

$$\sum_{i=0}^{2^L-1} \frac{f_i}{M} p_{\sigma_i} \leq \sqrt{\sum_{i=0}^{2^L-1} \left(\frac{f_i}{M}\right)^2 \sum_{i=0}^{2^L-1} p_{\sigma_i}^2},$$

unde p_{σ_i} este probabilitatea de apariție a caracterului i în textul T . Deoarece

$$\sum_{i=0}^{2^L-1} \left(\frac{f_i}{M}\right)^2 = \sum_{i=0}^{2^L-1} p_{\sigma_i}^2,$$

vom obține

$$\sum_{i=0}^{2^L-1} \frac{f_i}{M} p_{\sigma_i} \leq \sum_{i=0}^{2^L-1} \left(\frac{f_i}{M}\right)^2.$$

Avem egalitate dacă și numai dacă:

$$p_{\sigma_i} = \frac{f_i}{M} \text{ pentru orice } i.$$

Deci pentru a obține permutarea optimă σ (cheia sistemului de cifrare) trebuie rezolvată problema următoare:

$$\left\{ \begin{array}{l} \max_{\sigma} \sum_{i=0}^{2^L-1} \frac{f_i}{M} \hat{p}_{\sigma_i} \\ \sum_{i=0}^{2^L-1} \frac{f_i}{M} = 1, \end{array} \right.$$

unde $\hat{p}_{\sigma_i}$ este un estimator al lui p_{σ_i} .

Observația 6.9.1. Această procedură se poate folosi și ca un test de confirmare a rezultatului obținut prin atacul de tip stereotip.

6.10. Concluzii

Funcțiile de test definite în cadrul acestui capitol sunt invariante în cazul folosirii anumitor sisteme de cifrare cum ar fi sistemele de cifrare de tip transpoziție și de substituție mono sau polialfabetică. Aceste funcții de test pot fi folosite în identificarea limbii folosite în textul clar, a sistemului de cifrare folosit, a cheii și în cele din urmă a textului clar. Funcția *Kappa* este folosită în identificarea sistemului de cifrare și în identificarea limbii folosite în textul clar. Procedura de identificare a

limbii se bazează pe compararea valorilor lui *Psi* și *Phi* ale textului cifrat cu valorile lui *Psi* și *Phi* ale fiecărei limbi (aceste funcții de test devin în acest moment teste de confirmare). Funcțiile *Chi* sunt folosite în atacuri de *tip isolog* (texte diferite cifrate cu aceeași cheie). Testele *Kappa*, *Chi*, *Psi* și *Phi* se pot efectua pe digrame sau trigrame, etc.

Alte aplicații criptografice sunt cele de tip căutare inteligentă a parolelor sau de tip dicționar modificat (conform unor reguli lexicale).

Cele mai bune rezultate sunt obținute dacă se analizează textul format numai din litere mari sau mici. Textele pot fi cu delimitator de cuvânt (spațiu) sau fără delimitator de cuvânt.

Descrierea completă a acestor tipurilor de cifruri prezentate în cadrul acestui capitol precum și principalele moduri de atac se poate găsi de exemplu în *Bauer* [6].

6.11. Aplicații

Exercițiul 6.11.1. Care este diferența dintre proprietatea de confuzie și proprietatea de difuzie a unui algoritm de cifrare?

Exercițiul 6.11.2. Să se construiască alfabetul cifrat cu ajutorul parolei de cifrare *TESTARE SISTEM* iar apoi să se cifreze mesajul "IN CRIPTOGRAFIE NICI O REGULA NU ESTE ABSOLUTA". Permutarea ce realizează corespondența este:

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
25	24	23	22	21	20	19	18	17	16	15	14	13

13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	0

Răspuns. Corepondența dintre alfabetul clar și alfabetul cifrat (înainte de realizarea permutării) este:

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M
T	E	S	A	R	I	M	B	C	D	F	G	H

N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z
J	K	L	N	O	P	Q	U	V	W	X	Y	Z

Corepondența dintre alfabetul clar și alfabetul cifrat după realizarea permutării este:

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M
Z	Y	X	W	V	U	Q	P	O	N	L	K	J

N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z
H	G	F	D	C	B	M	I	R	A	S	E	T

Mesajul clar se procesează astfel încât spațiul este înlocuit cu cea mai puțin frecventă literă:

INQCRIPTOGRAFIEQNICIQREGULAQNUQESTEQAABSOLUTA.

Mesajul cifrat va fi:

OHDXCOFMGQCZUOV DHOXODCVQIKZDHIDVBMVDZYBGKIMZ.

Exercițiul 6.11.3. Să se cifreze mesajul "SI IN CRIPTOGRAFIE TACEREA ESTE AUR" cu ajutorul metodei celor 4 tabele inițializate cu parolele de cifrare *CRIPTOGRAFIE* și *TEST*.

Exercițiul 6.11.4. Să se construiască matricea de cifrare Playfair cu ajutorul parolei *CRIPTOGRAFIE* iar apoi să se cifreze mesajul "SI IN CRIPTOGRAFIE TACEREA ESTE AUR".

Răspuns. Matricea Playfair se obține trecând literele din parolă o singură dată în careul de 5×5 , iar apoi celelalte litere ale alfabetului în ordinea lexicografică:

C	R	I/J	P	T
O	G	A	F	E
B	D	H	K	L
M	N	Q	S	U
V	W	X	Y	Z

Mesajul este preprocesat prin introducerea literei *Q* ca delimitator de cuvânt, adjuncționându-se la finalul mesajului (pentru ca acesta să aibă lungime pară) litera *Q*:

SIQINQCRIPTOGRAFIEQTACEREAQESTEQAURQ.

Respectând regulile de cifrare Playfair mesajul cifrat devine:

QPXAQSRIPTCEDGFETAUIOIGTOFU AUPAUEQIN.

Exercițiul 6.11.5. Să se cifreze prin metoda transpoziției ($N = 12$), pornind de la parola *CRIPTOGRAFIE* mesajul "SI IN CRIPTOGRAFIE TACEREA ESTE AUR".

Răspuns. Vom construi secvența numerică de cifrare asociind fiecărei litere din parolă indicele din ordinea lexicografică: astfel literele din parolă, scrise în ordine lexicografică sunt:

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
A	C	E	F	G	I	I	O	P	R	R	T

deci parola *CRIPTOGRAFIE* produce permutarea: 2 10 6 9 12 8 5 11 1 4 7 3.

Textul clar este scris într-o tabelă cu 12 coloane:

2	10	6	9	12	8	5	11	1	4	7	3
S	I	Q	I	N	Q	C	R	I	P	T	O
G	R	A	F	I	E	Q	T	A	C	E	R
E	A	Q	E	S	T	E	Q	A	U	R	Q

Deoarece lungimea textului nu este divizibilă cu 12 vom completa ultimul rând cu o secvență cunoscută (în acest caz caracterul *Q*). Textul cifrat se obține citind coloanele tabelului de cifrare în ordinea indicată de parola numerică:

IAASGEORRQPCUCQEQAQTERQETIFEIRARTQNIS.

Descifrarea se va realiza în mod similar folosind permutarea inversă σ^{-1} .

Dacă dimensiunea transpoziției N este mai mică decât lungimea parolei atunci se vor reține N caractere din parolă.

Exercițiul 6.11.6. Studiați comutativitatea operatorilor de cifrare substituție mono/polialfabetică și a transpoziției.

Exercițiul 6.11.7. Implementați algoritmul de decriptare a unei transpoziții.

Exercițiul 6.11.8. Implementați algoritmul de decriptare a unei substituții simple.

Exercițiul 6.11.9. Implementați algoritmul de decriptare a unui cifru obținut prin compunerea unei transpoziții și a unei substituții simple.

Exercițiul 6.11.10. Implementați algoritmul de decriptare a unui cifru polialfabetic.